

INVESTITSIYA QILISHDA E'TIBORGA OLINADIGAN OMILLAR

Ziyayev Jamshidbek Xurshidbek o'g'li

Toshkent moliya instituti "Soliqlar va sug'urta" fakulteti talabasi

Dunyoda o'zaro fondlarni baholaydigan ko'plab mustaqil reyting agentliklari mavjud emas. AQShda eng nufuzli "Morningstar" yulduz reytingini taqdim etadi. Bundan tashqari, Standard & Poors, Feri, Lipper, Evro Fondnote va Stiftung Warentest kabi o'zaro fondlarni baholaydigan boshqa agentliklar mavjud. Nazariy jihatdan, o'zaro fondlar reytinglari investorlar o'z aktivlarini taqsimlashga yordam berish uchun bozor ishtirokchilariga ob'ektiv, yangi va foydali ma'lumotlarni taqdim etishi kerak. Ko'p o'zaro mablag'lari reyting agentliklari soddalashtirilgan ball natijalari ko'rsatish. Morningstarga kelsak, ular bu reytingni yulduzlarga taqdim etadilar. Tajribasiz sarmoyadorlar ushbu qisqartirilgan reytinglarga tayanishga odatlangan, chunki ular o'zaro fondlar tomonidan taqdim etilgan keng ko'lamli investitsiya imkoniyatlarini baholay olmaydilar. Morningstar, investorlar reytingni faqat boshlang'ich nuqtasi sifatida ishlatishlari kerakligini va shuning uchun faqat yulduz reytingiga tayanmasligini aytadi.

Reytingning yakuniy bahosi quyidagi elementlarga asoslangan:

- Jamg'armani boshqarishning umumiy tarkibi
- Boshqaruv kengashi va boshqaruv o'rtasidagi munosabatlar
- Mustaqil boshqaruv kengashi a'zolarining ulushi
- Boshqaruv kengashi a'zolarining biografik ma'lumotlari va ularning mustaqilligi
- Mukofot va imtiyozlar
- Menejrlarning ta'lim darajasi

Korporativ madaniyat umumiy balning 40% ni tashkil etadi va xususan, ishonchli majburiyatlarni o'z ichiga oladi. Tahlil qilingan jihatlar fondning investitsion jarayonning axborot va barqarorligini qanday namoyon etganini ko'rsatadi. Nazorat sifati reytingning 20 % ni tashkil qiladi. Bu hukumat harakatlari investorlar manfaatlari bilan muvofiqligini ko'rsatadi. Kengash a'zolarining kamida 75 % mustaqil bo'lishi kerak, bu esa SEC talablariga javob beradi. Uzoq muddatli rivojlanishni qo'llab-quvvatlaydigan kompensatsiya tuzilishi ijobiy hisoblanadi va aksincha. Asosan fondning faoliyati va faoliyati natijalariga asoslangan reytinglar o'zaro fondlarni ko'rib chiqishda asosiy investitsiya mezonlari hisoblanadi. Ayniqsa, AQShning Morningstar fondi reytingidagi o'zgarishlarga bozor munosabatini kuzatishda yulduz reytingining ta'siri sezilarli darajada oshib bormoqda. AQSh va Buyuk Britaniyadagi o'zaro

fondlarga qarshi kurash oqimlari asosan Morningstar reytingiga va uning o'zgarishiga bog'liq, shuning uchun AQSh va Buyuk Britaniyadagi reytinglar bilvosita o'tgan ko'rsatkichlarga bog'liq. Jamg'armaning o'tmishdagi ishlashi sizning fikringizcha muhim emas, chunki o'tgan ko'rsatkichlar kelajakdagi daromadlarni taxmin qilmaydi. Biroq, o'tgan ko'rsatkichlar fondning ma'lum bir vaqt ichida qanday o'zgaruvchan yoki barqaror ekanligini ko'rsatadi. Ko'proq uchuvchi fond, yuqori investitsiya xavfi. O'tgan natijalar, odatda, uzoq muddatli istiqbolda doimiy emas.

Ushbu reyting bo'yicha adabiyot, bu reyting umuman kelajakdagi ko'rsatkichlar yoki aktivlar aylanmasini taxmin qila oladimi, degan savolga aniq javob bermaydi. Biroq, boshqaruv sifati va korporativ madaniyat eng muhim ko'rinadi. Boshqa tomondan, menejerning motivatsiyasi komponenti juda kam ahamiyatga ega.

Biroq, yuqorida aytib o'tilganidek, reytinglar faqat korporativ omillarni aks ettiradi va tajribasiz investorlar ko'pincha investitsion qarorlar qabul qilishda e'tiborga olinishi kerak bo'lgan boshqa omillarni e'tiborsiz qoldiradilar. Investorlar, shuningdek, ishlashga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan doimiy va osongina kuzatiladigan elementlarga e'tibor berishlari kerak. Ilmiy adabiyotlarda bu elementlar alohida muhokama qilinadi. Topilgan omillar investorlar uchun afzalliklar yoki kamchiliklarni ko'rsatishi mumkin bo'lgan ba'zi xususiyatlarni ko'rsatadi.

Ular orasida, masalan:

- Jamg'arma to'lovlari va xarajatlari
- Jamg'arma bankka tegishli
- Jamg'arma hajmi, aktivlar oqimlari va chiqish xavfi
- Boshqaruv tuzilishi
- Fond yoki oila fondida boshqaruvchi va boshqaruv a'zosining ulushi.
- Menedjerning ta'lim darajasi

Jamg'arma to'lovlari fond investorlari uchun eng qulay omil hisoblanadi. Ular investorlarning aktivlarining chiqishi va bundan tashqari, faoliyat natijalariga salbiy ta'sir ko'rsatishi bilan bog'liq. Har doim asosiy ish haqi boshqaruv to'lovlari, umumiy boshqaruv xarajatlari, savdo xarajatlari va marketing xarajatlarini o'z ichiga oladi. Ba'zi maqolalar va menejerlar yuqori xarajat malakali menejerlarning yaxshi belgisidir va bu narx har doim ko'proq yoki kamroq mos keladi. Shu bilan birga, yuqori komissiya to'lovlari investorlar uchun kompaniyaning korporativ tuzilmasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, shuningdek, yuqori boshqaruv to'lovlari etarli emas. Juda yuqori to'lovlar direktorlar kengashi aktsiyadorlar manfaatlarini himoya qila olmasligini ko'rsatishi mumkin.

Biznesni tark etish bo'yicha qarorlar kichik, yosh va samarasiz mablag'lar va yuqori to'lovlarni to'laydigan mablag'lar bilan amalga oshirilishi mumkin. Kam mablag'ga ega bo'lgan eng kichik mablag'lar ko'pincha boshqaruv ostida bo'lgan aktivlar bilan bog'liq xarajatlarni qoplash imkoniyatiga ega emasligi sababli yo'q qilinadi. Kam samaradorlik faqat oila ichidagi birlashma holatlarida muhimdir. Noyob portfelni taklif etadigan o'zaro fondlar boshqa oilaga tugatilishi yoki sotilishi ehtimoli kamroq va oila ichidagi birlashmalar katta mablag' oilalarida tez-tez uchraydi. Shu sababli, birlashish yaqin investitsiya strategiyasi bilan fondlar orasida juda ko'pdir, chunki bu amalga oshirish xarajatlarini kamaytiradi.

Bank bilan bog'liq o'zaro fondlar manfaatlar to'qnashuvining kuchayib borayotganini ko'rsatadi, chunki fondni boshqarish tortishuvlarga sabab bo'ladi. Boshqaruv fond investorlariga nisbatan ishonchli majburiyatlarga ega bo'lsa-da, ular boshqa korxonalar bilan ishlaydigan bank tomonidan to'lanadi. Hozirgi vaqtda bankka tegishli bo'lish muhim omil hisoblanadi, chunki, masalan, AQShda investitsiya fondlarining taxminan 40 foizi banklar bilan bog'liq. Ushbu mablag'lar yaxshi tadqiqot resurslari, tranzaksion xarajatlarning pastligi va ba'zan filialning mijozlari haqida ko'proq ma'lumotga ega bo'lishi mumkin. Ushbu ma'lumot fondga dastlabki aktsiyalarni joylashtirish (IPO), ikkilamchi aktsiyalarni joylashtirish (SEO) va bankning kredit biznesidan kelib chiqadi. Ushbu ma'lumotlarning bir qismi "oddiy" bozor ishtirokchilari uchun mavjud emas va shuning uchun shaxsiy ma'lumotdir.

Investitsiya banki bilan bog'liq mablag'lar mavsumiy aktsiyalarni joylashtirish (SEO) va birlamchi ommaviy joylashtirish (IPO) bilan mijozlar aktsiyalarida ko'proq ishtirok etishi taxmin qilinmoqda. Bu bozorga nisbatan kelajakda katta anormal daromadlarning yuqori ehtimoli degan ma'noni anglatadi. Bu xususiyatlar investitsiya banki bilan bog'liq bo'lgan investitsiya fondlarining samaradorligini oshirishga olib kelishi kerak.

Biroq, amalda, o'zaro fondlar odatda SEO va IPO aktsiyalarini o'z ichiga oladi. Bu shuni anglatadiki, ushbu investitsion fondlar teng bo'lmagan investitsiya banklarining affillangan fondlaridan kamroq samarali bo'lib, bu fondlardagi investorlar investitsiya bankiga tegishli bo'lgan mablag'larga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Kechikish yillik boshiga 1.7% uchun 1% dan hisoblanadi. Yaqinda o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aksariyat hollarda investitsiya banklari bilan bog'liq investitsiya fondlari investorlari o'z daromadlarini yo'qotadilar. 19 yil davomida kuzatilgan xarajatlarda 14 marta investitsiya bankiga qo'shilishdan foyda ko'rdi. Investitsiya banklari investitsiya banklarida o'z daromadlarining katta qismini (65% gacha) va ularning o'zaro fondlarida 10% dan kamini ishlab chiqaradi.

Kredit banki bilan bog'langan investitsion fondlar, kredit banking biznes aloqalariga ega bo'lgan hollarda yaxshi (pasayishini) ishlaydigan firmalarda ishtirok etishning yuqori (yomon) darajasini ko'rsatadi. Shunday qilib, ushbu investitsion fondlar kredit banklari bo'lmagan filiallarga nisbatan yaxshiroq ishlashni namoyish etadi. Bu ta'sir moliyaviy konglomeralarin eng yaxshi axborot tufayli va yosh, kichik, shuningdek, moliyaviy qobiliyatsiz fondlari uchun eng tipik hisoblanadi. Shu sababli, ushbu kompaniyalar bozorda qolish va ma'lum bir bozor ulushini olish uchun ta'riflangan harakatlardan foydalanishlari mumkin deb taxmin qilish mumkin. Ispaniyada banklar bilan bog'liq mablag'lar, odatda, narxning pasayishi davrida ota-bankning aktsiyalarini qo'llab-quvvatlaydi. O'zaro fond menejerlari, ayniqsa, qisqa muddatda, bank va uning aktsiyadorlari manfaati uchun, lekin bu salbiy ta'sir ko'rsatadigan o'zaro fond investorlari manfaati uchun emas. Uzoq muddatda bu bank aktsiyadorlari uchun oqibatlariga olib kelishi mumkin, chunki eng yomon ko'rsatkichlarga ega bo'lgan fond mablag'larning chiqishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin, bu ham ota-bankka ta'sir qiladi.

Korporativ boshqaruv va uning ta'siri mutaxassislar orasida tortishuvlarga sabab bo'ladi. Ba'zilar, investitsion fondlar "faqat" kutilgan rentabellikni tashvishlantiradi va portfelidagi aktsiyalarni malakali boshqarish fonga tushadi. Boshqa tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, institutsional investorlar o'zlarining aktsiyalarini sotib olgan firma boshqaruvining yaxshi tuzilmasi muhimligini tan oldilar. Ushbu investorlar yaxshi boshqaruvda o'z ulushlarini oshiradilar. Natijada, umuman olganda, yaxshi boshqariladigan firmalar suiiste'mol yoki moliyaviy firibgarlikda ishtirok etish ehtimoli kamroq.

Birinchidan, boshqaruv kengashi a'zolari uchun opsiyaga asoslangan to'lov bilvosita firmada ishtirok etish ulushini ifodalaydi, bu esa aktsiyadorlar bilan yanada samarali muzokaralar orqali samaradorlikka ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ikkinchidan, samaradorlik bilan bog'liq to'lovlar boshqaruv kengashi a'zolarining bir vaqtning o'zida turli xil boshqaruv Kengashlarining ishlarida ishtirok etishiga turtki berishi mumkin. Bir nechta kengashlarda joy egallagan mustaqil boshqaruv kengashi a'zolarining etishmasligi zaif ishlashi bo'lgan menejerlarga nisbatan ko'proq bag'rikenglikdir. O'zaro fondni boshqarish reytingi o'zaro fondlar portfelidagi aktsiyalarning korporativ sifati bilan ijobiy bog'liq. Bundan tashqari, yuqori boshqaruv reytingiga ega mablag'lar bunday kompaniyalarni monitoring qilish uchun ko'proq vaqt sarflaydi. Yomon boshqariladigan investitsiya fondlari (past boshqaruv reytingi) odatda fondga sarmoya kiritadigan boshqaruv foydasiga ovoz beradi. Ishonchnoma bo'yicha ovoz berishda faol monitoring va ishtirok etish qimmat. Shuning uchun,

mutaxassislar ko'p hollarda o'zaro mablag'lari bunday harakatlar jalb emas, deb taklif, va ularning noroziligini izhor va korporativ jinoyatlarni kashf qachon ularning aktsiyalarini sotish. Boshqaruvning umumiy darajasi va portfel aylanmasi doimiy ravishda salbiy bog'liqdir. Korrelyatsiya 80 kvantilga nisbatan kuchliroq va mazmunli bo'lib, keyinchalik korrelyatsiya ta'siri kamayadi va 90-kvantilda ahamiyatsiz bo'ladi. Boshqaruv sifati va korporativ madaniyat eng muhim tarkibiy qismlardir. Yaxshi boshqariladigan investitsion fondlardan yomon boshqariladigan alfadagi farq har yili 1dan 1,5% gacha, menejerni rag'batlantirish esa faqat kichik ta'sirga ega, ya'ni ba'zi kvantillarda. Yaxshi korporativ madaniyat odatda barqaror va ishonchli natijani bildiradi. Bu umuman investorlar va kompaniya (o'zaro investitsiya fondi) uchun foydalidir. Kamroq o'zgaruvchan natijalar menejerlarga (potentsial) zararni qoplash uchun xavfni oshirish uchun kamroq rag'batlantirishni taklif qiladi.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, yaxshi boshqariladigan mablag'lar yomon boshqarilganlardan yiliga 1,5% gacha. Yomon boshqariladigan investitsiya fondlarining past samaradorligi ushbu natijaga jiddiy ta'sir ko'rsatadi.

Yaxshi korporativ madaniyat uchta asosiy elementni o'z ichiga oladi:

1. Xulq-atvor qoidalari va qoidalari konsensusi korporativ huquqbuzarliklarni aniqlashni osonlashtiradi va ularni oldini oladi.
2. "Maqsadlarni muvofiqlashtirish" qaror qabul qilishda noaniqlikni pasaytiradi va murakkab munozaralar ehtimolini kamaytiradi.
3. Motivatsiya va harakatni kuchaytirish, chunki xodimlar o'z harakatlarining mazmunli ekanligini va ular mustaqil ekanliklarini his qilishadi.

Boshqaruvni rag'batlantirish elementlari juda samarali emas. Buning ajablanarli joyi yo'q, chunki menejerlar uchun rag'batlantirishga kiritilgan boshqaruv xoldinglari va mukofot tuzilishi odatda o'zaro investitsiya fondining xatti-harakatlariga teskari ta'sir ko'rsatadi.

Agar aktivlar standartdan farq qiladigan bo'lsa, o'zaro fondlar o'zlarining mos yozuvlar ko'rsatkichlaridan oshib ketishi mumkin. Malumot ko'rsatkichidan chetga chiqish omillarni tanlash yoki aktsiyalarni tanlash imkoniyati tufayli yuzaga keladi.

Aktsiyalarni tanlash imkoniyati haqida gap ketganda, u alohida tanlangan aktsiyalar bilan ifodalanadi. Shunday qilib, aktsiyalarni faol ravishda tanlaydigan mablag'lar ham menejerlar yaxshi aloqalarga ega bo'lgan va shuning uchun asosan aktsiyalarni tanlagan fondlardir. Kuzatuv xatosi tanlangan inventarizatsiyani emas, balki vaqt omiliga ta'sir qiladi. Shunday qilib, kuzatuv xatosi aktsiyalarni tanlashda moliyaviy tahlilchilarni aniqlashga

imkon bermaydi. Biroq, faktor taymerini aniqlash uchun kuzatuv xatosidan foydalanish mumkin. Faol ulush quyidagicha hisoblanadi:

Eng ko'p faol ulushga ega bo'lgan investitsiya fondlari yiliga 1,5–2,4% komissiyalar tushgunga qadar nazorat ko'rsatkichidan oshib ketadi, bu esa aktsiyalarni tanlash qobiliyatini ko'rsatadi. Eng kam faol ulushga ega bo'lgan mablag'lar mos yozuvlar bo'yicha 0,1 dan -0,6% gacha bo'lgan hosilni hosil qiladi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, eng yuqori faol ulushga ega bo'lgan ikkita kvintilda joylashgan investitsion fondlar yiliga 1-2 foizga eng kam faol ulushga ega bo'lgan kvintillardan ustundir.

Bundan tashqari, kichik mablag'lar odatda kattalarga nisbatan faolroq. Aksariyat hollarda o'zaro fondlarning faol ulushi taxminan 70%, fond esa 1 milliard dollar hajmga ega emas. Shundan so'ng, fond hajmi 60 milliard dollarga etgunga qadar faol ulush 10% ga kamayadi, natijada faol ulush 50% ga kamayadi. Kichik mablag'lar katta investitsion fondlarga nisbatan ko'proq investitsiya imkoniyatlari va likvidlik cheklovlari bilan tavsiflanadi. Keyingi qadam, o'zaro fondlarni faol ulushga ta'sir qilish va kuzatuv xatolar nuqtai nazaridan ularning ishlashiga mos ravishda baholashdir. Eng katta natijalarni ko'rsatadigan investitsion fondlar "yuqori darajadagi faol ulushga ega bo'lgan va yuqori kuzatuv xatosiga ega bo'lgan" qimmatli qog'ozlar tanlovi " dir. Shundan so'ng, yuqori faol ulushga ega bo'lgan " diversifikatsiyalangan Fond yig'uvchilar " (diversified stock pickers) va past kuzatuv xatolari mavjud. Past darajadagi faol ulushga va past kuzatuv xatosiga ega bo'lgan benchmark indeksiga yaqin bo'lgan investitsion fondlar ham samarasiz ishlashga intiladi. Kam faol ulushga ega bo'lgan mablag'lar va ularning strategiyasini faqat omillarga asoslangan yuqori kuzatuv xatosi-eng yomoni. Investitsiya fondlari investorlari boshqa muhim omillarni hisobga olmaganda, o'tgan natijalarga eng ko'p e'tibor berishadi. Bu, masalan, o'zaro fondlar, boshqaruv masalalari yoki o'zaro fondlarning faol ulushi bilan bog'liq xarajatlar. Xarajatlar va to'lovlarni kamligini baholash qiziqish uyg'otadi, chunki bu xarajatlar investorlarning daromadlariga bevosita salbiy ta'sir ko'rsatadi. O'zaro fondlarni, ayniqsa, chakana investorlarni tanlashda boshqaruv mezonlari ahamiyatsiz bo'lib chiqadi, bu esa ushbu mezonlarning ahamiyatini tushunmasligidan dalolat beradi. Shunga qaramay, so'nggi janjallar chakana investorlar orasida ham ushbu mezonlarga nisbatan xabardorlikni oshiradi. Evropada o'zaro fondlarning aksariyati banklar orqali taqsimlanadi, shuning uchun banklar bilan bog'liq mablag'lar banklar bilan bog'liq bo'lmaganlarga nisbatan ancha zaif natijalar oqimini ko'rsatadi. Yana bir haqiqat shundaki, Evropada investitsiya fondlari ko'pincha banklar bilan bog'liq bo'lmagan investitsion fondlarga qaraganda qimmatroq.

Xulosa qilib aytganda yuqoridagi modellar ayrim investorlar o'zaro fondlarning asosiy funktsiyalarini tushunishmaydi va faqat bankirlarning maslahatiga amal qilishadi. Bundan tashqari, ayniqsa, mukammal ishlash manbalariga nisbatan ko'plab tadqiqotlar o'tkazish kerak. Buning sababi, adabiyotda odatda boshqa jihatlarni qo'shmasdan "faqat" kichik jihatni aks ettiradi.